

Kreatywne przekraczanie, czyli edukacja z wyobraźnią.

Nowa szkoła stawia przed nauczycielem nowe wyzwania. Nie wystarczy już tylko dysponować ogromną wiedzą, która to jest ogólnie dostępna (pomijam jakość części informacji publikowanych w internecie), czy to dzięki programom edukacyjnym lub multimediom. Niewątpliwie potrzebna jest zmiana przestarzałego XIX-wiecznego paradygmatu postrzegania szkoły jako miejsca, gdzie przekazuje się fakty, daty, definicje i bezlitośnie na czerwono wytyka błędy. Potrzebna jest przestrzeń na błędzenie i na kreatywność. Może więc wyrzucić czerwone długopisy i na zielono podkreślać to, czego właśnie uczeń się nauczył. Chodzi tu o przełamanie rutyny, o kreatywność nauczyciela.

Jednym z najważniejszych ogniw w procesie nauczania i wychowania jest osoba nauczyciela, jego osobowość, postawa, przyjęty system wartości czy wreszcie sposób prowadzenia zajęć, czyli dobór metod i środków dydaktycznych.

Jaki jest polski nauczyciel? U nauczyciela najważniejszy jest jego stosunek do społeczeństwa (narodu, kultury), do ucznia (dziecka, człowieka) do pracy i samego siebie. W życiu zawodowym polskiego pedagoga, element intelektualny odgrywa najistotniejszą rolę, ważny jest również czynnik emocjonalny i motywacyjny. Wśród nauczycieli występuje pewne zróżnicowanie w uznawanych wartościach. Tadeusz Malinowski zauważa, zależy ono od posiadanego przez nich wykształcenia od wieku i rozwoju samych uczniów oraz przynależności pokoleniowej samych nauczycieli. Da się jednak dostrzec pewną jednorodność w tym zakresie. **Dominuje postawa altruistyczna**, ukierunkowana na dobro drugiego człowieka i prospołeczna, dbałość o społeczeństwo jako całość. Krzysztof Konarzewski zauważa, że nauczyciel ma wrażenie, że daje więcej niż otrzymuje - i to zarówno jeśli chodzi o wynagrodzenie, docenienie wkładu jego wkładu pracy, jak i szacunek wychowanków. Polskich nauczycieli wyróżnia wysoka kultura osobista, rozwój moralny i etyczny. I właśnie ta trwałość przyjętych postaw jest gwarantem przekazu właściwych wartości, które mimo zmieniających szkoły reform pozostają niezmiennie.

Jak zaznacza Richards I. Arends szkoła zawsze będzie uczyć podstaw fundamentalnych (czytania, pisania, poprawne wypowiedanie się w mowie i w piśmie), przygotowywać do roli obywatela, do życia w rodzinie, uczyć moralności. Zmieniają się głównie uczniowie i oczekiwania wobec nauczycieli – zauważa dydaktyk.

Czas na wyjaśnienie stosunkowo nowego pojęcia „kreatywność”. **Kreatywność to wymyślanie, eksperymentowanie**, tworzenie czegoś nowego, to także popełnianie błędów. Pojęcie kreatywności bliskie jest pojęciu twórczości. Krzysztof J. Szmidt napisał, że to „zdolność człowieka do w miarę częstego generowania nowych i wartościowych wytworów (rzeczy, idei, metod działania itd.)”. Kreatywność obecnie jest cechą bardzo cenioną i pożądaną przez rynek pracy. Dobrym miejscem uczenia się kreatywności jest szkoła, szkoła rozumiana jako poligon – miejsce ćwiczeń, miejsce na sprawdzenie swojej wiedzy i umiejętności.

Co znaczy kreatywne przekraczanie w edukacji? Ogólnie mówiąc jest to przekraczanie schematów w szkolnym myśleniu i działaniu. Kreatywne powinny być metody nauczania i sam nauczyciel.

Nauczyciel kreatywny:

- pobudza ciekawość poznawczą
- stymuluje i motywuje do myślenia i poszukiwania

- tworzy wspólną badawczą ze swymi uczniami, uczestniczy w dialogu jako wspólnym przedsięwzięciu
- podąża w myśleniu za swymi uczniami
- naucza strategii potrzebnych do rozwiązywania problemów w sposób twórczy
- pomaga odkrywać talenty i drzemiący w uczniu potencjał.

Kreatywność pociąga za sobą kolejne ważne pojęcie „twórczość”. **Twórczy nauczyciel to animator rozwoju intelektualnego i osobowościowego ucznia.** By sprostać tym trudnym zadaniom nauczyciel musi dobrze poznać swoich uczniów, ich zdolności i style uczenia się, powinien starać się zrozumieć ich styl myślenia, nie negować go. By to zrozumieć lepiej, zacytuję pewien fragment:

„Nauczyciel spytał klasę, [...] jakiego koloru są jabłka. Większość dzieci odpowiedziała, że jabłka są czerwone, niektórzy, że zielone. Natomiast jedno z dzieci podniosło rękę, mówiąc, że jabłka są białe. Nauczyciel cierpliwie wyjaśnił, że jabłka mogą być czerwone albo zielone, czasami żółte, ale na pewno nie białe. Dziecko upierało się jednak przy swojej odpowiedzi i powiedziało: A wewnątrz...?”

Ten przykład odpowiedzi świadczy, że warto zagłębiać się w naturę problemu, aby zweryfikować własny punkt widzenia, podejść do problemu w sposób twórczy. Zupełnie jak nauczyciele, którzy mają różny styl pracy, tak uczniowie mają różne style uczenia się. Najbardziej znana klasyfikacja wyróżnia **4 style uczenia się** (David Kolb):

- analityk – uczy się poprzez odczucia i doświadczenia
- teoretyk – uczy się obserwując i słuchając
- pragmatyk – lubi rozwiązywać problemy
- aktywista – uczy się czegoś robiąc to.

Z kolei Howard Gardner rozróżnił **8 rodzajów inteligencji**:

- 1) inteligencja językowa: mól książkowy, gawędziarz, mówca, kawalarz, miłośnik ciekawostek, dramatopisarz
- 2) inteligencja matematyczno-logiczna: programista komputerowy, „chodzący kalkulator”, matematyk, naukowiec, logik, racjonalista, szachista
- 3) inteligencja przestrzenna: wynalazca, artysta, rysownik, fotograf, mechanik, projektant, wizjoner
- 4) inteligencja kinestetyczna: sportowiec, tancerz, aktor
- 5) inteligencja muzyczna: piosenkarz, kompozytor, raper, „chodząca płytoteka”
- 6) inteligencja interpersonalna: naturalny przywódca, klasowy mediator, negocjator, manipulator, empatyczny przyjaciel
- 7) inteligencja intrapersonalna: przedsiębiorca, samotny żagiel, wolny duch, wizjoner, refleksyjny myśliciel
- 8) inteligencja przyrodnicza: miłośnik przyrody i zwierząt domowych.

Powyższe rozpoznanie osobowości ucznia jest niezwykle istotne dla nauczycieli ponieważ dzięki temu może on zaplanować ciekawsze lekcje, dobrać odpowiednie metody i techniki nauczania by zaangażować uczniów i lepiej rozwijać ich możliwości. Jest to bardzo trudne zadanie i wymaga pasji nauczycielskiej będącej właśnie źródłem kreatywności. Aby umożliwić uczniom pełny rozwój należy tak przygotowywać zajęcia, aby możliwie wszyscy mogli znaleźć w nich, coś, co je zacieka. Niezwykle ważna może tu okazać zadanie ciekawej, zróżnicowanej pracy domowej, która z jednej strony wymaga nawiązania do wiadomości podanych na lekcji, a drugiej strony wdraża do twórczości

Pasja i entuzjazm to najbardziej pożądane cechy nauczyciela. Pozwolę sobie przytoczyć kilka opinii uczniów na temat nauczycieli z książki „Nauczyciel z pasją” autorstwa Christophera Day. Będą to opinie pozytywne i negatywne:

„Nauczyciel historii naprawdę dokładnie wszystko wyjaśnia, używa barwnego słownictwa i dramatycznego sposobu wypowiedzi, dzięki czemu zajęcia są trochę zabawne, czasem robimy plakaty albo piszemy listy”.

„Ci nauczyciele niczego nie wyjaśniają, ciągle powtarzają „źle to zrobiłeś”, „to żalotne”, „tępy jesteś”.

„Nauczyciele w naszej klasie faworyzują inteligentniejszych uczniów, a nam mniej zdolnym, nie zapewniają wystarczającej pomocy”.

„Dobry nauczyciel to taki, który potrafi wysłuchać i porozmawiać, przez którego nie wydaje ci się, że twoje zdanie jest nic niewarte. Wiek nauczyciela nie jest istotny, liczy się jego podejście do młodzieży. Wydaje się, że niektórzy nauczyciele nie lubią swojej pracy, a inni z kolei uczą z wielkim entuzjazmem. Świetnie jest mieć takich nauczycieli”.

„Ważne, aby uczyli swojego przedmiotu z pasją i potrafili jakoś cię zmotywować. Niektórzy nauczyciele to potrafią, wiedzą jak daleko mogą się posunąć, jak bardzo mogą prowokować, aby sprawić, że kiedy już prawie chcesz się poddać, stwierdzisz: „Ja mu pokażę, co potrafię”. Nauczyciele, którzy aż płoną miłością do swojego przedmiotu są najlepsi. Istnieją też jednak nudni nauczyciele, którzy uważają: Jestem w pracy, płacą mi za to, że przychodzę, a wy tam sobie siedzicie i spróbujcie się czegoś nauczyć [...] Nie dbam o to”. Tacy są najgorsi.”

Starajmy się więc zachować entuzjazm w pracy i przełamywać monotonię stosując ciekawe metody i techniki nauczania. Współczesna koncepcja edukacji szkolnej w odniesieniu do nauczania języków obcych podkreśla konieczność stosowania nowoczesnych metod, technik i form pracy, które będą motywować uczniów, pobudzać ich aktywność i zaangażowanie, promować pomysłowość, kreatywność oraz autentyczną interakcję i komunikację. W polskich dokumentach programowych autorzy nie narzucają jednej metody, sugerowane jest natomiast podejście komunikacyjne w postaci eklektycznej, tzn. uzupełnionej o elementy metod konwencjonalnych, np. gramatyczno - tłumaczeniowej, audiolingwalnej i kognitywnej – oraz niekonwencjonalnej metody Silent Way, sugestopedii, metody reagowania całym ciałem i CLL. W odniesieniu do nauczania leksyki zaleca się prezentację słownictwa w szerokim połączeniu z konkretnym tematem lub sytuacją.

W odniesieniu do nauczania gramatyki zalecane jest podejście indukcyjne, w którym podkreśla się znaczenie samodzielnego odkrywania zasad działania języka, samodzielnego formułowania reguł gramatycznych i samodzielnego dochodzenia do wniosków dotyczących zastosowania danej struktury gramatycznej. Uczeń wykonuje pewien wysiłek intelektualny, przeprowadza analizę, a następnie syntezę swoich przemyśleń, potem zaś formułuje zasady gramatyczne. W przypadku jednak trudniejszych struktur rekomendowane jest także podejście dedukcyjne. W celu zwiększenia świadomości językowej uczniów zachęca się do analizy podobieństw między językiem angielskim a językiem polskim.

Eklektyzm metodyczny polegający na wykorzystaniu różnych metod, umożliwia wybór takiego sposobu nauczania, który odpowiada uwarunkowaniom i stylom poznawczym uczniów. Eklektyzm metodyczny daje gwarancję, że w kształceniu językowym w Polsce zgodnie z zaleceniem Rady Europy, bierze się pod uwagę predyspozycje ucznia, indywidualne preferencje oraz umiejętności.

Co do technik pracy – promowane są w polskich programach językowych, podobnie jak w innych krajach europejskich, techniki angażujące ucznia w aktywną i intensywną pracę na lekcji,

pobudzające jego wyobraźnię, zmuszające do samodzielnego myślenia, a także twórczego rozwiązywania postawionych przed nim zadań i problemów.

Proponowane techniki pozwalają na rozwój umiejętności uczenia się i uczą współpracy. Do technik używanych w szkołach średnich w Polsce należą m.in.:

- 1) odgadywanie znaczenia słów z kontekstu,
- 2) samodzielne formułowanie reguł gramatycznych,
- 3) identyfikacja błędnej struktury,
- 4) dialogi,
- 5) wywiady,
- 6) odgrywanie scenek,
- 7) praca w parach nad pytaniami związanymi z tekstem,
- 8) ćwiczenia z wykorzystaniem piosenek i nagrań wideo,
- 9) technika dramy,
- 10) interdyscyplinarne i międzyprzedmiotowe projekty językowe.

W celu realizacji podejścia komunikatywnego oraz rozwijania twórczego myślenia poleca się **stosowanie metod aktywnych**, które:

- zwiększają skuteczność nauczania i uczenia się,
- motywują uczniów do działania,
- dają możliwość rozwijania twórczego myślenia, kreatywności ucznia oraz własnej,
- integrują wiedzy z różnych przedmiotów,
- uczą umiejętności współpracy i komunikacji w grupie,
- uczą umiejętności organizowania pracy własnej i innych.

Wśród najważniejszych metod wymieniana się:

- 1) **metoda przypadków,**
- 2) **metoda sytuacyjna,**
- 3) **metoda trybunału,**
- 4) **metoda drzewka decyzyjnego,**
- 5) **metoda gier dydaktycznych,**
- 6) **metoda dyskusji związana z wykładem, wielokrotna, burza mózgów, panelowa, metaplan, mapowanie pojęć, okrągłego stołu,**
- 7) **metoda meta planu,**
- 8) **metoda SWOT,**
- 9) **metoda okienka informacyjnego,**
- 10) **metoda projektu,**

Kreatywne przekraczanie, czyli edukacja z wyobraźnią dotyczy przełamania schematów myślenia i działania, odejścia od encyklopedyzmu na rzecz kształcenia aktywizującego wyzwalającego samodzielność i inicjatywę w dostrzeganiu, formułowaniu i rozwiązywaniu problemów.

Kreatywne nauczanie to takie prowadzenie lekcji, aby była ciekawa, absorbująca i uczyła myśleć twórczo. Jak wspomniałem wcześniej, kreatywność, umiejętność rozpoznawania i rozwiązywania problemów to cechy wymagane na współczesnym rynku pracy. Ważne jest zatem, aby szkoła przekazując informacje uczyła je również analizować, oceniać i stawiać pytania.

Wprowadzenie na lekcji nowego zagadnienia poprzedzać może dyskusja nt. „Czy dana wiedza jest nam potrzebna i gdzie ją można wykorzystać?”. Uczniowie mogą również sami redagować teksty i zadania,

np. dla kolegi z ławki lub całej klasy. Innowacyjność i pomysłowość nauczyciela ma służyć realizacji celów współczesnej edukacji, czyli angażować uczniów do twórczego myślenia, praktycznego wykorzystania zdobytej wiedzy oraz aktywnego udziału w życiu i właściwego pełnienia ról społecznych.

W wyniku pracy uczniów otrzymujemy wytwory pracy, które możemy zaprezentować w szkolnej witrynie, czy w formie prezentacji zamieścić na stronie internetowej. Warto też śledzić konkursy proponowane przez media.

Na zakończenie zróbmy krótkie podsumowanie odpowiadając na pytanie:

Co warunkuje efektywne nauczanie w kontekście zadań stawianych uczniowi?

- kreatywność i entuzjazm nauczyciela
- poznanie osobowości ucznia i indywidualizacja procesu nauczania
- rozwijanie twórczego myślenia uczniów
- stosowanie różnych metod i technik rozwijających myślenie twórcze
- stosowanie aktywizujących metod nauczania
- docenianie zaangażowania ucznia, prezentacja jego wytworów

Opr.: **Anna Olko** i **Daniel Buchowiecki**

Bibliografia:

Arends R. I., *Uczymy się nauczać*, Warszawa 1998.

Day Ch., *Nauczyciel z pasją. Jak zachować entuzjazm i zaangażowanie w pracy*, Gdańsk 2008.

Komorowska H., *Nauczanie języków obcych, Polska a Europa*, Warszawa 2007.

Konarzewski K., *Nauczyciel*, [w:] *Sztuka nauczania*, Warszawa 1995.

Malinowski T., *Nauczyciel. Sylwetka psychologiczna współczesnego nauczyciela*, [w:] *Encyklopedia psychologii* (pod. red. W. Szewczuka), Warszawa 1998.

Schaefer K., *Nauczyciel w szkole*, Gdańsk 2008.

Szmidt K. J., *Pedagogika twórczości*, Gdańsk 2007.

Żegnałek K., *Kompetencje współczesnego nauczyciela*, Warszawa 2008.